

**”Nimiä vaihdellaan, jos siltä tuntuu. Nimiä annetaan
ja valitaan ja jätetään nurkkiin lojumaan”**

Ursula Mursun ja Apila Pepitan *Kuuilma*-kirjasarja sateenkaarispefinä lastenkirjallisuutena

Ella Jauhiainen

Kandidaatintutkielma

Kirjallisuustieteiden tutkinto-ohjelma, Kotimainen kirjallisuus

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Maaliskuu 2025

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Kandidaatintutkielma

Kotimainen kirjallisuus

Ella Jauhiainen

”Nimiä vaihdellaan, jos siltä tuntuu. Nimiä annetaan ja valitaan ja jätetään nurkkiin lojumaan” – Ursula Mursun ja Apila Pepitan *Kuuilma*-kirjasarja sateenkaarispefinä lastenkirjallisuutena

Sivumäärät: 26, 3 liitettä

Tutkielmassani tarkastelen Ursula Mursun ja Apila Pepitan *Kuuilma*-lastenkirjasarjan osia *Myrtti ja noitatukka* (2021), *Myrtti ja kudelmataika* (2022) ja *Myrtti ja nuuskiva kinuski* (2023). Tarkastelen niitä keinoja, joilla kirjasarja ilmentää sateenkaarispefin lastenkirjallisuuden, eli lapsille suunnatun, seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuutta käsittelevän, tieteisfantasian genreen luettavan kirjallisuuden muotoja. Tutkin sukupuolisuuden moninaisuuden kuvausta keskittyen erityisesti muunsukupuolisuuden ja joustavan eli genderfluidin sukupuoli-identiteetin kuvauksiin. Tarkastelen näitä teemoja myös sukupuolisensitiivisen kasvatuksen näkökulmasta.

Lähestyn teoksia tutkimalla henkilöahmoja ja niihin liittyvää kuvausta kerronnassa ja kuvituksessa. Keskityn erityisesti henkilöahmoihin Kanerva, Alvar/Malva, Myrtti ja Tuuve. Lisäksi tutkin nimien käyttöä ja kutsumistapoja. Kysyn, mitä teokset kertovat ja opettavat nimien käytöstä sekä niiden voimasta. Käsitelen Ulkokuorta verrannollisena reaalimaailmaan ja tarkastelen niitä tapoja, joilla *Kuuilmassa* rikotaan Ulkokuoren sukupuolinormeja ja kuinka sukupuolen olettamista väistetään. Tarkastelen näitä kysymyksiä teosten kerronnassa ja kuvituksessa queer-teoreettisen kirjallisuudentutkimuksen valossa.

Tutkielmani osoittaa, että *Kuuilma*-kirjasarjassa hyödynnetään sukupuolineutraalia kerrontaa. Teoksissa rikotaan sukupuolisuuden normeja ulkonäössä ja nimien käytössä. Tutkielmani osoittaa, että lasten sateenkaarispefin avulla voidaan tarkastella vaikeitakin aiheita piilottamalla teemat kuvakieleen ja vertauksiin. Teoksissa nimet vertautuvat vaatteisiin ja tätä kautta nimiin sidottuja normeja päästään avaamaan, rikkomaan ja pohtimaan. Osoitan, että lasten sateenkaarispefi voi tarjota moninaisia työkaluja sukupuolisensitiiviselle kasvatukselle. Kirjasarja tarjoaa eskapismia ja uusia näkökulmia. Muunsukupuolisuutta ja sukupuolen joustavuutta tarkastelemalla voidaan löytää uusia tapoja uusintaa ja uudistaa maskuliinisuutta ja feminiinisyttä ja jopa käsitystä sukupuolineutraaliudesta.

Avainsanat: Ursula Mursu, Apila Pepita, sateenkaarispefi, lastenkirjallisuus, muunsukupuolisuus

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Tutkimuksen lähtökohdat	4
1.2	Teoreettinen tausta ja keskeiset käsitteet	5
2	Kerronnan keinot ja kuvitus	8
2.1	Sukupuolineutraali kerronta ja sukupuolineutraaliuden uudistaminen	8
2.2	Binäärin normien rikkominen kerronnassa ja kuvituksessa	10
2.3	Kuuilma peilinä lapselle ja aikuiselle	13
3	Nimet, identiteetti ja muunsukupuolisuus	15
3.1	Nimiä annetaan, valitaan ja vaihdetaan	15
3.2	Myrtti ja muunsukupuolinen Kanerva	18
3.3	”Malva-Alvar-kuvio” – Joustava sukupuoli	21
4	Lopuksi	24
	Lähteet	25
	Liitteet	27
	Liite I. Kanerva-kuvat	27
	Liite II. Malva/Alvar-kuvat	28
	Liite III. Tuuve-kuva ja Liehumekkoinen-kuva	29

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Kuuilma-kirjasarja on kirjailija Ursula Mursun ja kuvittaja Apila Pepitan 2020-luvun alussa julkaisema lastenkuvakirjasarja taikuudesta ja maapallon sisäkuorella piilevästä noitien maailmasta. Kirjasarjan alussa teosten päähenkilö, 8-vuotias Myrtti, saa tietää olevansa noita ja muuttaa tätinsä kanssa maapallon Ulkokuorelta sen sisäkuorelle Kuuilmaan, noitien taikamaailmaan opettelemaan taikoja. Noituuden lisäksi kirjasarja tarjoaa arjen taikaa: utopian maailmasta, jossa sukupuoli ei luo odotuksia eikä sukupuolta oleteta. Romanttista rakkautta ei määritä heteronormatiivisuus ja *Kuuilma* on täynnä ihmisiä, olentoja ja noitia, jotka rikkovat maan kuoren sukupuolinormeja ja ulkonäkösääntöjä. Ulkokuoren rinnalle luodaan sille vastakkainen, turvallisempi maailma. Tutkielmassani tutkin kirjasarjan kaikkia tähän mennessä julkaistuja osia, eli teoksia *Myrtti ja noitatukka* (=MJN 2021), *Myrtti ja kudelmataika* (=MJK 2022) sekä *Myrtti ja nuuskiva kinuski* (=MJNK 2023).

Tarkastelen tutkielmassani niitä keinoja, joilla *Kuuilma*-kirjasarja ilmentää sateenkaarispefin lastenkirjallisuuden, eli lapsille suunnatun, seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuutta käsittelevän, tieteisfantasian genreen luettavan kirjallisuuden muotoja. Tutkin sukupuolisuuden ja seksuaalisuuden moninaisuuden kuvausta keskittyen erityisesti muunsukupuolisuuden ja joustavan eli genderfluidin sukupuoli-identiteetin, kuvaukseen hahmojen Kanerva ja Malva/Alvar kohdalla. Tutkin sitä, mitä sukupuolitettuja termejä valitaan käyttää ja mitä väistetään. Tutkin henkilöhahmojen nimien käyttöä ja sitä, mitä teokset kertovat ja opettavat nimien käytöstä sekä niiden voimasta. Vertailen ja vastakkain asettelen sitä, miten *Kuuilmassa* rikotaan Ulkokuoren sukupuolinormeja ja kuinka sukupuolen olettamista on mahdollista väistää. Tarkastelen näitä kysymyksiä teosten kerronnassa ja kuvituksessa queer-teoreettisen kirjallisuudentutkimuksen valossa.

Lastenkirjallisuuden kohdalla on mielestäni välttämätöntä käsitellä teosten sanomaa ja sitä, mitä teoksilla pyritään kertomaan lukijalle tai lapselle, jolle teosta luetaan. Kirjasarjana *Kuuilma* antaa lukijalle mahdollisuuden peilata itseään, läheisiään ja ympäristöään teokseen. Tutkin, miten kuvausvalinnat voivat vaikuttaa lukijan käsitykseen sukupuolisuudesta ja mitä työkaluja teokset tarjoavat sukupuolisensitiivisemmälle kasvatukselle. Tarkastelen mitä sateenkaarispefi lastenkirjallisuus voi antaa ja opettaa lukijalle.

Rajan vetäminen lasten- ja nuortenkirjallisuudelle on häilyvä ja kulttuurisidonnainen (Karrasma & Suvilehto 2013, 12–14). *Kuuilma*-sarjan spekulatiivisen luonteen vuoksi hyödynnän tutkielmassani myös nuortenkirjallisuudentutkimukseen tarkoitettua materiaalia, koska se kohdistuu lastenkirjallisuutta enemmän oman identiteetin ja sukupuolen tutkiskelun teemoihin. Lastenkirjallisuudessa peilipintoja ja representaatiota on tutkittu enemmänkin monikulttuurisuuden ja erilaisten perhekokoonpanojen kysymyksissä. Ensisijaisena tutkimuskirjallisuutena hyödynnän tutkielmassani teoksia *Johdatus lastenkirjallisuuden tutkimukseen* (Laaksonen 2022), *Fantasia: lajit, ilmiö ja yhteiskunta* (Korpua 2021), *Käsikirja sukupuoleen* (Saresma, Rossi & Juvonen 2010) ja *Gender Explained: A New Understanding of Identity in a Gender Creative World* (Ehrensaft & Jurkiewicz 2024). Lisäksi hyödynnän osittain tutkielmassani Judith Butlerin käsitystä sukupuolesta ja sukupuolen performatiivisuudesta, kuitenkin täysin nojautumatta siihen. Butler (2024, 14) toteaa itse, että hänen tarjoamansa performatiivisuuden teoria on kyseenalaistettavissa transtutkimuksessa, jonka alle itse sijoitan muunsukupuolisuuden tutkimukseni *Kuuilma*-sarjassa. Nojaan kuitenkin Butlerin käsitykseen heteroseksuaalisen kulttuurin asettamista rajoista ja sukupuolisuuden oletusten syntymisestä hegemonisten normien toistamisen kautta (Butler 1990, 179–180; Butler, 2011, ix). Tarkoitukseni on laajentaa analyysissäni sukupuolisuuden performatiivisuutta muunsukupuolisuuden tutkimuksessa ja leikitellä feminiinisyyden ja maskuliinisuuden häilyvillä rajoilla paikantuen 2020-luvun kotimaiseen kulttuuriin.

1.2 Teoreettinen tausta ja keskeiset käsitteet

Sateenkaarispelin lastenkirjallisuuden määrittely voidaan aloittaa sateenkaarispelin määritelmästä. Spefi tarkoittaa kirjallisuutta, joissa esitetään kuvitteellisia maailmoja ja tapahtumia. Spefi on yleisnimike, jonka alle sopivat muun muassa fantasia, tieteis- ja kauhukirjallisuus. (Voipio 2022, 91.) Hanna Matilainen (2014, 18) määrittelee spefin määrittäväksi tekijäksi spekulatiivisen elementin, joka tarkoittaa tarinan kannalta merkityksellistä ilmiötä tai asiaa, jonka esiintyminen luo teokseen yliluonnollisuutta. Harri Erkki (2006, 93–97) on kritisoinut spefin käsitettä epäonnistuneeksi täsmällisyyden puutteeseen vedoten. Itse kuitenkin tulkitseen spefin sopivaksi juuri *Kuuilma*-sarjan kohdalla sen genererajoja rikkovan luonteen vuoksi: teokset tarjoavat utooppisen tieteisfiktion piirteitä (Matilainen 2014, 37) ja fantasiakirjallisuuden maagisuutta. Dess Terentjeva (2022, 36) määrittelee sateenkaarispelin spekulatiiviseksi fiktioksi, jossa on queer-hahmoja ja jossa erilaisiin queer-ominaisuuksiin liittyviä teemoja käsitellään positiivisessa valossa, ei niinkään ongelmia korostaen: tarkoituksena on häivyttää vallitsevia oletuksia ja osoittaa ongelmat arkisena kipuiluna. Myry Voipio toteaa

artikkelissaan, että myös sukupuolen moninaisuuden ja muiden queer-teemojen käsittely voi ulottua spekulatiivisen fiktion puolelle. *Kuuilman* magia ei ole yksin noituudessa vaan sukupuolineutraalin, vakiintuneista sukupuolinormeista vapaan yhteiskunnan taiassa. Fantasiakirjallisuuden teemat ja aiheet ovat kehittyneet 1900-luvulta alkaen yhteiskunnallisemmiksi ja kantaottavammiksi, ja näiden intersektioissa lajirajoja ylittävä spefi pääsee loistamaan (Korpua 2021, 133, 136). *Kuuilma*-sarjaa voi vielä tarkemmin määritellä spefin sisällä porttifantasiaksi: ensisijaisesta maailmasta eli meidän todellisesta maailmastamme siirrytään jonkin portin kautta sekundaariseen, ensisijaiselle alisteelliseen maailmaan. (Korpua 2022, 157–158.) Myrtti matkustaa meidän todellisuudestamme Kuuilmaan siirtotaiian avulla. Tulkitsen analyysissäni Ulkokuorta todellisena reaali maailmana, johon meidän todellisuuttamme voi verrata.

Lastenkirjallisuuden voi määritellä sille tyypillisen lyhyen muodon, lapsiystävällisen sisällön sekä esteettisyyden, mutta myös kasvattavan ja opettavaisen pyrkimyksen kautta. Parhaimmillaan lastenkirjallisuus ja erityisesti kuvitettu kirja voi tarjota useita temaattisia kerroksia analysoitaviksi (Karasma & Suvilehto 2013, 14–17). Lastenkirjallisuutta ja lastenfantasiaa määrittää siis kohdeyleisö ja sille ominainen kirjallisuushistoria (Korpua 2022, 155). Formaattinsa ansiosta kuvakirjat voivat toimia edelläkävijänä tuoreissa ja vaikeimmissa yhteiskunnallisissa keskusteluissa. Tällöin lastenkirjallisuus voi olla jopa vallankumouksellista. (Karasma & Suvilehto 2013, 21). Lähestyn kasvatustieteellistä näkökulmaa representaation ja peilaamisen käsitteiden kautta. Kysyn, mitä representaatio voi tarjota lukevalle lapselle sekä lukevien aikuisen ja lapsen yhteisille keskusteluille. Susanna Paasonen määrittelee representaation tapahtuman uudelleen esittämiseksi, jossa erilaisiin kohteisiin yhdistetään merkityksiä samalla, kun samoja merkityksiä annetaan maailmalle ja sosiaalisille suhteille. Representaatiossa korostuu tuottavuus, niin yhteiskunnallisten arvojen heijastumisessa, kuin vaikuttamalla niiden muotoutumiseen. Sukupuolisuuden kohdalla representaatio tarkoittaisi siis sukupuolen ymmärryksen uusintamista ja tuottamista. (Paasonen 2010, 40–41.)

Hyödynnän tutkielmassani lähiluentaa ja queer-teoreettista kirjallisuudentutkimusta. Queer¹-tutkimus on sateenvarjokäsite, jonka alla tutkitaan ja analysoidaan erilaisia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyviä kysymyksiä, mutta myös muita poikkeavuuden ja normaaliuden kysymyksiä. Queer-tutkimus kysyy, miten sateenkaarevuutta ja sukupuolisuutta tuotetaan normien ohella eri diskursseissa ja ympäristöissä. (Hekanaho 2010, 148–150.) Tarkastelen

¹ Käytän tutkielmassani sanaa queer seksuaali- ja sukupuoli-identiteettien yläkategoriana. Queer on sanana otettu haltuun queer-tutkimuksen nimessä (Hekanaho 2010, 148).

queerin kautta tutkielmassani niitä keinoja, joilla *Kuuilma*-sarjan kuvaus ja kuvitus toteutetaan sukupuolineutraalisti ja sukupuolisuuden binäärin normeja rikkoen. Tarkastelen henkilöhaamojen vaatteita ja hiuksia sekä liikkeitä ja eleitä, kuitenkin korostaen sukupuolisuuden ilmaisua liukuvana, jopa päivittäin muuttuvana ilmiönä (ks. Ehrensaft & Jurkiewicz 2024, xvii, 20). Lisäksi käsittelen tutkielmassani henkilöhaamojen nimiä ja nimityksiä ja miten ne kiinnittyvät identiteetin ja sen sukupuolisuuden ilmentämiseen. Tarkastelen nimien vertautumista vaatteisiin ja pukeutumiseen ja miten tämän avulla rikotaan useita erilaisia normeja.

Tutkielmani kannalta keskeisiä termejä ovat sukupuolineutraalius, binääri, trans- ja muunsukupuolisuus sekä genderfluid. Transsukupuolinen tarkoittaa henkilö, jonka sukupuoli on jostain muuta, kuin syntymässä määritelty sukupuoli. Tämän kattokäsitteen alle mahtuu myös muunsukupuolisuus, vaikka kaikki muunsukupuoliset tai sukupuolettomat henkilöt eivät identifioi itseään translipun alle.² Cissukupuolinen taas tarkoittaa henkilöä, jonka sukupuoli on sama kuin syntymässä määritelty. (Ehrensaft & Jurkiewicz 2024, xix.) Diane Ehrensaftin ja Michelle Jurkiewiczin (2024, xviii) määritelmän mukaan muunsukupuolisuus tarkoittaa sukupuoli-identiteettiä, joka ei kategorisoidu täysin mieheen tai naiseen. Se voi olla jotain mieheyden ja naiseuden väliltä tai täysin binäärin ulkopuolelta. Muunsukupuolisuuden alle luettava genderfluid tarkoittaa sukupuoli-identiteetin vaihtelua, niin sanottua liukuvaa ja muuttuvaa sukupuoli-identiteettiä (Bailar 2023, 35; Ehrensaft & Jurkiewicz 2024, 20). Vaikka muunsukupuolisuuskin sisältää outouttavan elementin sanan ”muu”, tahdon hyödyntää juuri tätä termiä sen kielellisen uniikkiuden takia. Toisin kuin englannin kieli, suomi tarjoaa termin, joka ei nojaa täysin negaatioon, kuten sana non-binary (Bailar 2023, 35) tai ruotsinkielinen termi ickebinär. Lisäksi nojaan tutkielmassani Elsi Hyttisen (2024, 324) esittelemään lähtökohtaan, jonka mukaan tutkijan ei tarvitse queer-tutkimuksessa sitoutua ajatukseen sukupuolen binäärisyydestä: ”[f]eministiteoreetikko voi hyvinkin ajatella, että on ikään kuin sattumanvaraista, että juuri naiseudesta ja mieheydestä on tullut ne kategoriat, joista jompaakumpaa meidän oletetaan edustavan ja joiden ympärille yhteiskunta järjestyy.” Maskuliinisuutta ja feminiinisyttä ei tarvitse termeinä hylätä tutkimuksessa, koska nämä ”satunnaiset kategoriat” ovat niin olennaisesti kiinnittyneet subjektien mahdollisuuksiin hallitsevassa kulttuurissa.

² Kaikki binäärisen sukupuoli- ja sukupuolijonon ulkopuolella olevat eivät koe termejä transsukupuolinen tai muunsukupuolinen sukupuoli-identiteetiksi (Bailar 2023, 38–39).

2 Kerronnan keinot ja kuvitus

2.1 Sukupuolineutraali kerronta ja sukupuolineutraaliuden uudistaminen

Kuuilma-sarjan kerronta toteutetaan sukupuolineutraaleilla kerronnan keinoilla. Kerronnan ja maailman sukupuolineutraaliudella tarkoitan niitä keinoja, joilla korostetaan Kuuilman vapautta odotuksista ja oletuksista koskien sukupuolta ja seksuaalisuutta. Kuuilma on maailma, jossa sukupuoli-identiteetti ei ole sidottu yhteiskunnallisiin tai sosiaalisiin normeihin. Kirjasarjassa on useita sateenkaarevia henkilöahmoja, joiden olemassaolo ei kiinnity pelkästään heidän sukupuoli-identiteetteihinsä tai seksuaaliseen suuntautumiseensa. Tietoinen sukupuolineutraalin kerronnan hyödyntäminen on valinta. Normien ja stereotyyppien purkamattomuus ja tietoinen purkaminen ovat valintoja. Jos stereotyyppioita ei pureta, ne jäävät elämään luonnistettuina fantasiamaailmaan (Tapionkaski 2021, 434).

Kirjasarjassa kerronta fokalisoituu päähenkilöön, nuoren Myrtilin katseeseen. Fokalisaatio ei tarkoita vain näkökulmaa, vaan se kuvaa sitä kokemuksellista tasoa ja asennetta, jota henkilöahmosta välitetään (Nieminen 2022, 34). Juuri Myrtilin tapa huomioida ympärillään olevia ihmisiä, noitia ja muita olentoja perustuu sukupuolineutraaliin lähestymistapaan. Myrtti ei lähtökohtaisesti oletta kenenkään sukupuolta ja mukautuu tilanteisiin ja ympäristöihin muita kunnioittavalla tavalla. Myös Terentjeva (2022, 40) toteaa *Kuuilma*-sarjan sukupuolineutraaliksi: ”hahmojen sukupuolet eivät vaikuta ohjaavan niiden toimintaa, tapahtumia ja narratiiveja”. Heteronormatiivisuus ja cisnormi tukevat sitä käsitystä, että vallitsevassa yhteiskunnassa ja kulttuurissa oletetaan, että ihmiset ovat lähtökohtaisesti cissukupuolisia ja heteroseksuaaleja.³ Vaikka käsittelemässäni teoksissa nämä oletukset toteutuvat Ulkokuorella, Myrtilin mielessä ja Kuuilmassa tällaiset normit eivät vallitse.

Kielentasolla sukupuolineutraaliutta hyödynnetään erityisesti tuntemattomiin hahmoihin viitattaessa. Useissa kohtauksissa Myrtti saattaa viitata tuntemattomiin noitiin sanoilla ”pinkkitukka” (MJN,18) tai ”liehumeikkoinen” (MJN, 31). Vaikka Myrtti kuvaa pinkkitukkaa myös aikuiseksi, jolla on pitkä hame, Myrtilin katse ei kiinnity noidan feminiinisiin piirteisiin, vaan tuntematon henkilö saa nimityksen neutraalin termin kautta. (MJN, 18). Liehukemekkoista kerronnan kautta näin:

³ ”Sateenkaarisanasto Suomessa” Seta ry. <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/> [luettu 7.10.2024].

Tulijalla oli syvänvioletti polkkatukka ja pieni musta knalli. Hän oli pukeutunut pitkähihaiseen liehukemekkoon. Punotussa vyössä roikkui pinkkejä, sinisiä ja violetteja tupsuja. [...] Hän kulki avojaloin ja hymisi hiljaa. Hän kuulosti samalta kuin isi kaupassa muistellessaan, mitä keittiöpöydälle unohtuneessa ostoslistassa oli lukenut. (MJN, 31.)

Kuvituksessa⁴ Liehumekkoinen kuvataan miltei symmetrisesti suhteessa kerrontaan. Lisäksi hahmon kaulalla roikkuu suurihelminen, violetin hameen sävyihin sointuva koru. Knallia koristaa pieni vaaleanpunainen rusetti, yhdistellen niin perinteisen maskuliinisia ja feminiinisiä elementtejä ja helman alta paljastuvat pohkeet ovat karvaiset (LIITE III, kuva 2). Nämä korostuvan yhdistyvät feminiiniset ja maskuliiniset piirteet eivät ohjaa Myrttiä olettamaan sukupuolta, vaan kohtaamaan noidan oletuksista.

Sukupuolineutraalia kerrontaa toteutetaan myös uuden neutraalin luomisen keinoilla. Termien sukupuolisuutta on hälvennetty ja uudistettu tietoisesti, kuten sanan ”noita” kohdalla. Noitaan liitetään usein feminiininen sävy: taikojat tekevät naiset ovat noitia, loitsivat miehet ovat velhoja (Tapionkaski 2021, 435). Lisäksi noituuteen liittyy usein historiallisen seksistinen konnotaatio ilkeistä naisista ja pahaa tahtovista noidista. Kuitenkin Ursula Mursu rikkoo tätä nimityksen perinnettä purkaen binääriä, kun sukupuoliololettamus puretaan selittämällä lukijalle ja Myrtille, että kyseessä on sukupuolineutraali termi. Näin kirjailija myös välttää binääriä tukevan sanaston käytön. Kielentasolla mies esitetään usein normina, nainen sen poikkeuksena. Naiseus nostetaan sukupuolisuutensa vuoksi tunnusmerkillisemmäksi. Yleispätevä maskuliinisuus sukupuolineutraalina ja ongelmattomana on osoitettu illuusioksi ja historialliseksi jäänteeksi jo aiemmissa tutkimuksissa. (Engelberg 2010, 167–168.) Myös *Kuuilman* kohdalla juuri naiseuden konnotaation sisältävä sana ”noita” nostetaan neutraaliin asemaan. Samanlaista feminiinisten sanojen käyttämistä neutraalissa mielessä käytetään myös kohtauksessa, jossa triceratopslelu Hirmu kertoo historiastaan: ”Fossiilit ovat kauan sitten eläneitä eläimiä [-]. Miun esiäitejä!” (MJN, 41.) Vakiintuneen esi-isä-nimityksen sijaan termi ”esiäiti” otetaan käyttöön. Näin hylätään maskuliinisuuteen yhdistetty neutraalius ja luodaan uutta neutraalia feminiinisuuden kautta. Tässä teos myös uudistaa käsitystä neutraalista ja naiseuden sukupuolittuneisuudesta. Tässä kontekstissa ilmaisulla tarkoitetaan sitä, että fantasia mahdollistaa tavavan ajatella ja nähdä toisin, kuin perinteinen binääri on opettanut. (Tapionkaski 2021, 436.)

⁴ Apila Pepitalta lupa kuvien käyttöön 24.2.2025.

2.2 Binäärin normien rikkominen kerronnassa ja kuvituksessa

Kuvakirjassa kuva ja kerronta yhdistyvät toisiinsa erottamattomalla tavalla, ja *Kuuilmassa* kerronta ja kuvitus toimivat yhdessä lähtökohtaisesti symmetrisesti, eli kuva ja sana kertovat pääpiirteittäen samat asiat (Nieminen 2022, 30, 36). Kirjasarjassa korostetaan sukupuolen ilmaisun normien rikkomista. Sukupuolen ilmaisu tarkoittaa niitä tapoja, joilla ihminen ilmaisee ja ilmentää sukupuoltaan, esimerkiksi vaatteiden, hiusten ja eleiden kautta. Ilmaisus itsessään ei kuitenkaan määritä ulkopuolelta katsottuna identiteettiä. Sukupuoli-identiteetti on henkilökohtainen ja sidonnainen vain ihmisen omaan käsitykseen omasta identiteetistään, jota ei määritä esimerkiksi syntymässä määritelty sukupuoli. (Ehrensaft & Jurkiewicz 2024, xvii.) Erityisesti muunsukupuolisuuden kohdalla on tärkeää huomioida, että muunsukupuolisuus ei oleta henkilön ulkonäöltä androgyniaa, kuten naiseus ei oleta niin sanottua puhdasta feminiinisyttä tai mieheys puhdasta maskuliinisuutta (Bailar 2023, 39–41, 129).

Myrtin ystävä ja Tuuve-tädin naapuri ja mielitietty Kanerva esitellään ensimmäisen kerran teoksessa *Myrtti ja noitatukka* pyöreät peililasit nenällään, noidankattilassa pyörivää nestettä pyöritellessään. Hänen hiuksensa ovat fuksiansävyiset ja ne kaareutuvat toiselle puolelle päälakea paljastaen samalla sivusiilin. Nenästä ja korvista löytyy läviistyksiä ja kaulassa roikkuu suuria koruja. Kuten Tuuve-tädillä, myös Kanervalla on useita tatuointeja, jotka toisinaan tuntuvat vaihtelevan paikkoja. Yllään Kanervalla on röyhelöinen kauluspaita, pitkät housut sekä näyttävä pitsinen, hupullinen viitta. (LIITE I, kuva 1.) Ensimmäisellä tapaamiskerralla Kanervaa kuvataan pitkäksi noidaksi, johon ei tekstissä tai kuvituksessa liitetä korostetun muutoin maskuliinisia tai feminiinisiä piirteitä.

Myrtti tajusi katsovansa suoraan kahteen pieneen peiliin. Pitkä, pitsiseen viittaan sonnustautunut noita seiso heidän edessään. Noidalla oli suuret pyöreät silmälasit. (MJN, 107–109.)

Kanervan kohdalla Terentjevan (2022, 39) mukaan ”[t]yypillinen noitamainen ja näin kenties feminiiniseksi mielletävä kuvasto yhdistyy maskuliinisempiin elementteihin”. Myöhemmissä kohtauksissa Kanerva nähdään vastaavanlaisilla yhdistelmillä leikittelevissä vaatteissa, kuten sotilastyyllisessä kauluspaidassaan (LIITE I, kuva 2) sekä tukkakekkereissä juhlavaatteissaan, liivihousupuvussa, röyhelöinen kauluspaita päällään (LIITE I, kuva 3). Kanervan eleitä tai liikkeitä ei juurikaan korosteta, mutta häntä kuvataan kerronnassa hieman poikkeavana hänen pituutensa ja erikoisten ilmeiden takia (MJK, 124). Lisäksi Myrtti kuvaa Kanervan puheääntä kissamaisen kehrääväksi (MJN, 109). Kanerva käyttää laseja aina: jopa Tuuve-tädiltä lainattu

yömekko päällään ja juuri herättyään Kanervalla on peililasit silmillään (LIITE I, kuva 4). Aurinkolaseilla Kanervaa pyritään outouttamaan, toisaalta myös pyyhkimään sukupuolitettuja piirteitä tämän kasvoilta. Kanervan vaatetus on tyyllillisesti alati vaihtelevaa sukupuolisten normien näkökulmasta ja tätä tietoisesti korostetaan tämän ulkonäön kuvauksessa. Ulkonäön korostuminen kerronnassa kiinnittyy Kanervan ulkoiseen outouteen ja noitamaisuuteen, pukeutumistyyliin, johon ulkokuorelainen Myrtti ei ole tottunut. Maskuliinisten ja feminiinisten sekoitteleva yhdistely ei niinkään luo androgyniaa, ennemminkin jotain uutta, moninaista yhdistelmää sukupuolisuudesta ja sukupuolettomuudesta.

Liukuvan sukupuoli-identiteetin omaavan Malvan/Alvarin kohdalla kuvauksessa kiinnitetään huomiota hahmon pukeutumistyylin vaihteluun sen mukaan, onko tämä pukeutunut Malvan vai Alvarin nimen ylleen. Ensimmäisen kerran tavatessaan Malvan Myrtti kuvailee uutta tuttavaansa näin:

Malvalla oli korville ulottuva piikkisuora vaaleanpunaiseen taivuttava noitatukka – tai ennemminkin malvanvärinen, Myrtti tajusi – ja kapea sametimekko. Hänen kaulassaan oli koru, jonka kirjaimet muodostivat hänen nimensä. Lisäksi hänellä oli luonnoskirja, johon hän oli selvästi valmistautunut kirjoittamaan kaiken oppimansa. (MJK, 42.)

Tässä kuvitus seuraa kerrontaa symmetrisesti nimikoruun asti (LIITE II, kuva 1). Lainauksessa Myrtti huomioi Malvan mekon ja korostaa samalla tämän feminiinisiä piirteitä ja kuitenkin kiinnittäen fokuksen Malvan toimijuuteen ja valmiuteen oppia uutta kudelmataioista. Kun Myrtti myöhemmin tapaa Alvarin nimeen pukeutuneen ystävänsä maskuliinisemmat vaatteet yllään, Myrtti ei ole tunnista opiskelukaveriaan.

Etäisesti tutun näköisellä tyypillä oli hiekanvaalea kauluspaita, jossa oli hieman röyhelöitä sekä korkealle vyötärölle ulottuvat tweed-housut ja samanlaiset herrainkengät kuin isillä. Hänen vaaleanpunertava tukkansa oli suittu pään ylitse taaksepäin. (MJK, 72–73.)

Isin kengät johdattelevat Myrтин päättämään pukeutumistyyliä korostetun maskuliiniseksi (LIITE II, kuva 2). Isi, joka on jo aiemmin todettu pojaksi tai mieheksi (MJN, 45), pukeutuu samantyyliin kenkiin kuin Alvar, joten Myrtti päättää Alvarin myös pojaksi tai ainakin maskuliiniksi, eri henkilöksi kuin feminiinin Malvan. Toimijuuden esittäminen Myrтин näkökulmasta laskee binäärinormit lapsen tasolle ja kannustaa kyseenalaistamaan niitä. Näin kerronta ja kuvitus rikkovat binäärin normeja Kanervan ja Malvan/Alvarin kohdalla, ja kutsuvat lukijan rikkomaan sitä mukanaan. Ei ole oikeita sääntöjä, jotka säätelisivät sitä, miltä lapset tai aikuiset saavat milloinkin näyttää. Näin sosiaalisia normeja haastetaan tarjoten uusia

mahdollisuuksia binääriin ja heteronormatiivisuuden ymmärtämiselle (Ehrensaft & Jurkiewicz 2024, 36).

Binääriä rikotaan myös feminiinisyyden uudelleen määrittelemisen kautta. Myrtin tädin, Tuuven, ulkonäköä ei kuvata kerronnassa yhtä runsaasti kuin Kanervan, mutta kuvituksessa Tuuve-täti nähdään usein rikkovan naiselle asetettuja kauneusihanteita. Kun Tuuve-täti ensimmäisen kerran tavataan teoksessa *Myrtti ja noitatukka*, hänen ulkonäköään kuvataan seuraavasti:

Tuuve-täti ilmestyi ovelle aamutuimaan leopardikuvioisessa trikoohaalarissaan ja päässään ovenkarmeja hipova olkihattu, joka oli sidottu leuan alle asuun sopivilla leopardikuosisilla nauhoilla. Päähine oli niin suuri, että tädin kiharoista näkyi vain varjoisa häivähdyks, jos sitäkään. Tyypillistä Tuuve-tätiä. (MJN, 5.)

Lisäksi kuvituksessa Tuuve-tädin nähdään tiukan vaatetuksen lisäksi pistäneen ylleen paljon koruja. Violetit, kissamaisen malliset ja koristeelliset silmälasit korostavat vahvaa meikkiä. Pyöreä, tatuoitu ja pitkäkyntinen Tuuve pukeutuu useissa kohtauksissa tiukkoihin vaatteisiin ja lyhyisiin hameisiin. (LIITE III, kuva 1.) Tavallisesti naisille asetetut ruumiin sosiaalisen hyväksyttävyyden määrittelevät normit ja käytännöt ovat hyvin tiukkoja, hillittyä esteettisyyttä ja laihuutta korostavia, toisin kuin mieshahmoilla, joiden kohdalla lihavuutta ei koeta niin leimaavana kuin naisilla (Harjunen 2010, 241–242). Myöhemmässä kohtauksessa Myrtti sivuaa käsitystä omasta kehostaan samalla, kun Myrtti tulkintani mukaan tutkii omassa mielessään hänen päällensä olevan, isiltä saatua t-paitaa: [T-paita oli] juuri sopivan kokoinen, sillä kuten isi lapsena, Myrttikin oli ”pyöreä ja söpö, kuten meidän suvussa on tapana.” (MJN, 6) Pohdinta kuulostaa Tuuve-tädiltä tai Myrtin mummulta opitulta lausahdukselta, joka on jäänyt Myrtin mieleen. Binääriin ja naiseuden konventioita rikkomalla Tuuve-täti osoittaa Myrtille jo ennen tutustumista noituuteen, että ulkonäölliset rajat ja säännöt ovat vain näennäisiä ja tehty rikottaviksi. Täti myös sanallisesti kannustaa Myrttiä ottamaan tilaa ja haastamaan normeja: ”Jos sinua ei haittaa olla vähän sellainen räväkkä mimmi, sen kun kuljet tukka levällään. Meillä noidilla ei ole siihen mitään sääntöä.” (MJN, 134.)

Lisäksi pienet intertekstuaaliset viitteet (ks. Mäkikalli & Steinby 2013, 47–50) kuvituksessa tuovat esiin Ulkokuoren reaalisenä primäärimaailmana, mutta ennen kaikkea korostaen tiettyjä arvottavia seikkoja (Nieminen 2022, 35). Myrtti on useasti kirjasarjan aikana pukeutunut isinsä vanhoihin bändipaitoihin, joiden rinnuksissa on Tiktak-, Nylon Beat- ja PMMP-yhtyeiden kuvia. Tiktak on aikanaan nuorista tytöistä koostunut yhtye, joka korostaa musiikissaan tyttöyttä, tyttöjen välistä ystävyyttä sekä naisten toimijuutta ja asemaa maailmassa, kuten

kappaleissa ”Heilutaan” (2003) ja ”Sankaritar” (2005). Tiktak-paitaan pukeutuneena Myrtti nähdään useasti teoksessa *Myrtti ja kudelmataika* (MJK, 118). Nylon Beatin musiikki korostaa anteeksipyytelemätöntä asennetta, naiseutta ja seksiposiitivisuutta esimerkiksi kappaleissa ”Satasen laina” (1997) ja ”Seksi vie ja taksi tuo” (1999). Myrtti on pukeutunut tähän isin vanhaan bändipaitaan heti *Myrtti ja noitatukka* -teoksen alussa (MJN, 6). PMMP-bändipaitaa ei mainita kerronnassa, mutta kirjasarjan toisessa osassa Myrffin päällä nähdään t-paita (MJK, 60), jossa on kuva PMMP:n *Leskiäidin tyttäret* -albumin (2006) kannesta. Albumi käsittelee kriittisesti lähisuhdeväkivaltaa ja naisten asemaa, nostaten esiin myös naisten välisen ystävyyden teemoja esimerkiksi albumin kappaleissa ”Joku raja”, ”Kesäkaverit” ja ”Taiteilia”. Tulkiten, että näillä valinnoilla esitetään niitä sukupuoleen liittyviä haastavia teemoja, joita vaatteen lailla Myrffin isi, transtaustan omaava mies, on siirtänyt lapselleen tyttöyden ja naiseuden rajojen rikkomisesta. Näin kuva myös laajentaa käsitystä Myrffin saamista opeista isiltään sekä lapsen ja vanhemman välisestä suhteesta. (Ks. Nieminen 2022, 35.)

2.3 Kuuilma peilinä lapselle ja aikuiselle

Schuyler Bailar (2023, 146, 172) toteaa, että lapset ovat valmiita ymmärtämään vaikeitakin asioita omasta ja muiden sukupuoli-identiteetistä, sopivan etäännytetysti. Tässä lastenkirjallisuudella on omintakeisen esitystapansa ansiosta mahdollisuus saattaa joitain yhteiskunnallisia ilmiöitä yleiseen tietoisuuteen jopa nopeammin kuin aikuisille suunnatussa kirjallisuudessa (Heikkilä-Halttunen 2013, 247). Erityisesti nuorten romaaneja kuvataan useissa tutkimuskirjallisissa lähteissä ennen kaikkea peilauspintoiksi nuorille lukijoille, joiden kautta voi saada niin tietoa kuin apua (ks. Heikkilä-Halttunen 2013, 251; Voipio 2022, 94). Kuitenkin myös lastenkirjallisuus voi tarjota representaatiota ja peilauspintoja. Halutut teemat ja opetukset voidaan piilottaa tarinaan, jonka kautta voidaan vaikuttaa lasten asenteisiin ja maailmankuvaan. Parhaimmillaan tällainen piilovaikuttaminen voi olla hyvinkin huomaamatonta (Karasma & Suvilehto 2013, 22). Lastenkirjallisuus voi toimia sukupuolirooleihin totuttajana, niin tahattomalla kuin tarkoituksellisella ohjauksella. Riukulehto (2001, 79–80) määrittää sukupuoliroolien noudattamisen ja rikkomisen, molemmat, poliittisiksi valinnoiksi, koska sen kautta otetaan yhteiskunnallisesti kantaa binääriin normeihin ja oletuksiin. Sukupuolirooleja esittelemällä, käsittelemällä ja rikkomalla kysytään, mikä on normaalia, mikä poikkeavaa.

Fantasiassa ”ihmeen tuntu” (eng. sense of wonder) on Anne Leinosen ja Ismo Loivamaan (2006, 25, 37) mukaan juuri se tekijä, joka tempaa lukijansa mukaan – se asia, joka nostattaa eniten tunteita. Leinosen ja Loivamaan (2006, 25, 37) mukaan fantastiset asiat, Matilaisen

(2014, 18) mukailemat spekulatiiviset elementit, voivat parhaimmillaan jättää arkeen ja todellisuuden heijastumia, joka tarjoaa mahdollisuuden jäädä pohtimaan muita mahdollisuuksia: mitä meidän todellisuutemme ulkopuolelle jää? Kirjasarjan ensimmäisessä osassa Myrtilin maitotukka (vrt. maitohammas) putoaa noitatukan tieltä ja Myrtili saa tietää olevansa noita. Kerralla kaljuuntuminen on jopa pelottava kokemus. Kuvituksessa Myrtili nähdään katsovan kaljua päätään peilistä pienenä, surusilmäisenä ja avuttomana, samalla kun hänen maitotukkansa haituvat putoilevat hänen ympärillään (MJN, 118–119) kuvaa kehystäen ja dramatisoiden. Kerronnassa Myrtilin tuntemuksia kuvataan näin: ”Kaikki raajat tuntuivat irtonaisilta. Miten käveltiin? Hän haroi tukkaansa. Tukkoja leijaili lattialle. Teki mieli kiljua.” (MJN, 118.) Lopulta Myrtilin säikähdys kaljusta kuontalosta väistyy. Ulkonäön äkillinen muuttuminen säikäyttää, mutta kuitenkin Myrtilin identiteetti ei ole täysin kiinni vanhassa tukassaan. Myrtili astuu ulos jostain vanhasta. Näin myös binääristä ulosastuminen voi antaa tilaa itsereflektiolle, toisaalta mahdollisuuksille verrata omaa reaalia maailmaa *Kuuilmaan* (ks. Leinonen & Loivamaa 2006, 37). Spelin tarjoamat ”ihmeen tunnun” hetket luovat uusia peilejä ja representaatiopintoja ja tämä voi parhaimmillaan synnyttää uusia keskusteluja aikuisen ja lapsen kesken minuudesta, identiteetistä ja sen muutoksista.

Kuuilma-sarja tarjoaa myös eskapismia, eli todellisuuden pakoa. Fantasiakirjallisuus voi mahdollistaa hetkellisen irtaantumisen todellisuudesta sukeltamalla tarinan symboleihin ja allegorioihin. Eskapismi ei ole näin pelkkää arjen pakenemista, vaan mahdollisuus kääntää vaikeita asioita pääläelleen, mahdollistaen oman todellisuuden uudenlaisen ja tarkemman läpiväläisyyden. Näin vaikeat asiat voivat olla helpommin lähestyttävissä käsitellä lukevalle lapselle, kun teoksen kokijat ovat ”eläimiä, olentoja tai ihmisiä, joista tietää, ettei niitä ole oikeasti olemassa” (Leinonen & Loivamaa 2006, 36–39.) *Kuuilma*-sarjan kohdalla tässä hyödynnetään juuri ”ihmeen tuntua”. Mytologiset ainekset voivat toimia teemoja ja itse tarinaa syventäminä tekijöinä, toisaalta sopivan etäännyttävänä nuorelle lukijalle (Suojala 2003, 279–281).

Myrtili oppii näkemään maailman *Kuuilman* lakien mukaisesti ja tarjoaa saman muutoksen lukevalle lapselle. Joskus lapset voivat tuntea voimattomuutta aikuisten maailmassa, Ulkokuorella, toisin kuin noitalapset *Kuuilmassa*. Lukeva lapsi pääsee tutustumaan *Kuuilman* maailmaan ja toiseen todellisuuden siirtyminen onnistuu ulkokuorellaisen Myrtilin mukana. Samalla kun Myrtili, myös lukija kohtaa uuden tavan tutkia omaa toimijuuttaan, ja tässä fantasian elementit voivat auttaa syventämään ajatuksia oman identiteetin ja toimijuuden kehityksestä (Suojala 2003, 279–281; Voipio 2022, 94).

3 Nimet, identiteetti ja muunsukupuolisuus

3.1 Nimiä annetaan, valitaan ja vaihdetaan

Voipion (2022, 94) mukaan spefin avulla voidaan kysyä oman identiteetin kannalta perustavanlaatuisia kysymyksiä, kuten *Kuka minä olen?* Kun lukija pääsee peilaamaan omaa identiteettiä ja identiteetin rakennuspalikoita kirjallisuudesta, oman identiteetin rakentaminen ja ymmärtäminen voi muuttua helpommaksi. Nimen ja muiden kutsumatapojen valitseminen sekä niiden tapojen preferoinnin ilmaisu ovat tärkeitä osia sukupuoli-identiteetin rakentamisessa (Butler 2024, 42). Nimet voivat olla kulttuurista ja kielestä riippuen sukupuolitettuja tai sukupuolineutraaleja. Toistaiseksi vuonna 2025 Suomessa hallitsee nimilaki, jonka mukaan suomalaiset nimet ovat sidottu sukupuoleen, elleivät ne ole sukupuolelle vakiintumattomia nimiä.⁵ Etunimen vaihtaminen syntymässä saadusta nimestä toiseen voi olla useille edelleen vaikea konsepti ymmärtää – ainakin Ulkokuorella. *Kuuilmassa* nimien vaihtaminen ja korvaaminen on hyvinkin tavallista, vastoin kuin meidän todellisuudessamme Ulkokuorella: ”Nimiä vaihdellaan, jos siltä tuntuu. Nimiä annetaan ja valitaan ja jätetään nurkkiin lojumaan.” (MJK, 79.) *Kuuilmassa* nimet esitetään metaforan (ks. Mäkikalli & Steinby 2013, 213) avulla vaatteina tai asusteina, joita voi vaihtaa ja joita voi kantaa päällään yhtä aikaa useita. Nimen avulla voi myös korostaa jotain tiettyä piirrettä omassa identiteetissään tai sitä voi pitää vain sanana, joka tuntuu itselle omimmalta (Anzani ym. 2022, 88). *Kuuilma*-kirjasarjassa tuetaan tätä nimen ja identiteetin välistä moninaista yhteyttä. Nimiä voidaan saada, valita itse, antaa muille ja korvata uusilla. Kuten *Kuuilmassa*, myöskään Ulkokuorella nimet eivät ole aina pysyviä. Nimillä leikittely, nimiensovittaminen ja vaihtelu on tutkitusti yleistä myös fantasia-maailman ulkopuolella translasten ja muunsukupuolisten lasten kohdalla (Anzani ym. 2022, 93).

Sarjan ensimmäisessä osassa *Myrtti ja noitatukka* tarkastellaan nimien keksimistä, antamista ja valitsemista. Myrtin elävä muurahaiskarhupehmolelu Fuuga muistelee oman nimensä valitsemista, kun ystävät tutustuvat uuteen matkaseuralaiseensa, elävään triceratops-leluun. Dinosaurius ihmettelee, mistä nimiä voi saada. Ilmaisun ”saada” kautta päästään tarkastelemaan nimen valintaan, sen antamiseen tai saamiseen liittyvää prosessia. Fuuga selittää, että Myrtti,

⁵ Etu- ja sukunimilaki 2 § [Luettu: 23.2.2025.]

kuten monet lapset, nimesi muurahaiskarhun monta vuotta sitten, ennen kuin pehmolelu edes heräsi henkiin (MJN, 30). Kuuilmassa on traditio, jonka mukaan juuri lelun herättänyt noita nimeää lelunsa. Koska herättäjä on kadonnut, Myrtti ja triceratops pohtivat yhdessä, pitäisikö Myrtin nimetä hänet vai ei.

”No, sieltä pesee! Nimeä minutkin!” [...]

”Ole vaikka Hirmu. Niin kuin hirmulisko.” [...]

”Hirmu, Hirmu, Hirmu!” Se oli niin innoissaan uudesta nimestään, ettei malttanut lainkaan pysyä aloillaan. (MJN, 30.)

Hirmu tärisee jännityksestä ennen nimenantoa ja villiintyy nimensaannin jälkeen. Sopivan nimen saaminen ja nimen antaminen herättävät dinosauksessa paljon kehollisia tuntemuksia – nimi tekee identiteettiä (Anzani ym. 2022, 88). Nyt Hirmu kokee olevansa aidompi ja enemmän olemassa. Päätöksen tekeminen toisaalta aiheuttaa Myrtissä myös stressiä. Kohtaus korostaa nimeä identiteetin kannalta tärkeänä ja vakavana asiana. Myöhemmin Hirmu tapaa oikean herättäjänsä Loviisan ja antaa tälle mahdollisuuden nimetä hänet uudelleen, lelun ja lapsen nimenantamistraditiota kunnioittaakseen. Kuitenkin Hirmu todetaan lopulta dinosaukselle sopivaksi nimeksi (MJN, 87). Myös tällä tavalla korostetaan nimenantoon ja sen päättämiseen liittyvää tärkeyttä.

Samoin kuten Hirmun kohdalla, nimenantoa voidaan verrata lahjan antamiseen. Kesken seikkailujensa Myrtti, Fuuga ja Hirmu tapaavat suuren ja sinisen Ulappa-nimisen karhun. Myrtti kehuu Ulapan nimeä kauniiksi ja karhu kertoo valinneensa sen itse. Kohtauksessa uudet ystävykset päätyvät puhumaan nimistä valintoina: ”Minä olen Myrtti. En valinnut sitä itse. Isi valitsi sen, kun minä olin ihan pieni” (MJN, 45.) Samalla Ulappa kehuu nimeä hienoksi lahjaksi. Tässä kohtauksessa nimien vertautuminen vaatteisiin korostuu entisestään. Nimi on kuin vaate, jonka voi saada lahjaksi. Toisaalta nimi on jotain, mikä ei välttämättä ikuisesti sovi kantajalleen, kuten eivät vaatteetkaan:

”Joo. Isi on tosi hyvä keksimään nimiä. Hän on harjoitellut. Keksi itselleenkin uuden, kun vanha jäi pieneksi. Isille oli annettu vauvana vahingossa tytön nimi, ja se ei sitten oikein sopinut kun myöhemmin kävi ilmi, että isi olikin poika.” Myrtti kohautti olkiaan.

”Niin käy joskus.” (MJN, 45.)

Myrtin isin nimeksi paljastuu myöhemmin, kirjasarjan kolmannessa osassa, Artturiksi. Muutoin häntä kutsutaan Tuuve-tädin veljeksi tai isiksi, kuten Ulappakin tekee. Tytön nimen vaihtaminen pojan nimeen ja se, että isin sukupuoli on todella selvinnyt vasta myöhemmin, viittaavat siihen, että Myrtin isillä on transtausta. Nimen vertaaminen vaatteeseen, vanhaksi ja

liian pieneksi jääneeseen, kuvastaa sitä, että se on hyvin tärkeä osa kantajansa identiteettiä. Jos jokin palanen ei sovi identiteettiin, se voi tuntua epämukavalta, jopa kuristavalta, kuten liian pieneksi jäänyt vaate. Vertauskuvallisuus vaatteisiin helpottaa ilmiön hahmottamista Myrtille ja lukevalle lapselle (Karasma & Suvilehto 2013, 22) ja ruumiillistaa sukupuoli-identiteetin kanssa kipuun.

Teoksessa *Myrtti ja noitatukka* käsitellään usean yhtäaikaisen nimen kantamista ja toisaalta myös nimien vaihtelua edestakaisin. Vaikka Myrtti onkin melko tottunut siihen, että vanhoja nimiä voidaan korvata uusilla, kirjasarjan ensimmäisessä osassa Myrtin oppii, että myös hänen tädillään on toinen nimi. Eksyttyään tädistään Myrtti on etsinyt Siirto-Sirpaa löytääkseen takaisin Ulkokuorelle. Pian Myrtti saakin tietää, että Siirto-Sirpa, eli siirtotaikoihin erikoistunut noita, onkin hänen Tuuve-tätinsä:

”Oletko sinä Siirto-Sirpa? Oikeasti?”

”Täällä Kuuilmassa olen.”

”Eihän sinun nimesi ole Sirpa.”

”No, Siirto-Tuuve ei oikein rimmaa”, Täti virnisti (MJN, 124).

Nimien avulla voidaan korostaa jotain noidan omaavaa taitoa tai vaikka kotipaikkakuntaa, kuten Pivopyyssä asustavan Pivopyyn Rafaelin kohdalla (MJK, 80). Nimiin voi keksiä myös muita hauskoja elementtejä, kuten riimipareja. Joskus kyseessä voi olla myös sisäpiirinvitsejä, joita aikuiset eivät halua selittää lapsille. Myöhemmin osassa *Myrtti ja kudelmataika* Myrtin ystävä Loviisa selittää, mitä kaikkea nimet voivatkaan pitää sisällään ja miksi yksi noita voi kantaa useita nimiä mukanaan: ”Sinun tätiäsi sanotaan Siirto-Sirpaksi, mutta ei aina, koska hän on paljon muutakin kuin se tyyppi, joka osaa hirmuisen taitavasti punoa siirtoloitsuja.” (MJK, 80.) Tavallisesti esimerkiksi vaatteiden avulla voi esitellä omia taitoja, mielenkiinnon kohteita tai vaikka omaa kotipaikkaa. Kuuilmassa omia vahvuuksia ja piirteitä voi korostaa myös nimessä. Monen yhtäaikaisen nimen kantaminen korostaa myös lasten ja toimijuuden kysymyksiä. Keskustelu nimistä saa Loviisan haaveilemaan ääneen tulevaisuuden nimivaihtoehtoistaan. Noitalapsi pohtii itselleen nimeä villapaita-Loviisa ja hän toteaa: ”Ehkä ryhdyinkin käyttämään sitä nimeä heti huomenna.” (MJK, 79–80.) Kysymykset omasta identiteetistä korostavat toimijuutta ja jos toimijuus annetaan lapselle kirjassa, miksei myös oikeassa todellisuudessa (Voipio 2022, 94). Näin nuorelle lukijalle näytetään, että kaikenikäisillä on oikeus vaikuttaa omaan nimeensä ja ennen kaikkea identiteettiinsä.

Lopulta lapset päätyvät etsimään yhtymäkohtia synnyinmaailmoistaan ja vertailevat keskenään nimiin liittyviä tapoja Ulkokuoren ja Kuuilman välillä. Tämä vertautuu suoraan siihen,

miten nimiin suhtautuminen eroaa oikeassa todellisuudessa ja spefiteoksessa. Vertailun avulla selviää, että nimien vaihtelu ei olekaan Myrtille aivan uusi asia. Nimet ja nimitykset voivat kantaa myös henkilökohtaisia merkityksiä sisällään ja kertoa jotain nimeä kantavan ja toista tietyllä nimellä kutsuvan suhteesta.

”Eliikkä samalla ihmisellä voi olla monta nimeä”, hän [Myrtti] tiivisti.

”Tietenkin voi. Vaikka mistä syistä. Eihän vaikka Hirmukaan sano Helleviä äidiksi, vaikka minä sanonkin.”

”Sama Ulkokuorella”, tajusi Myrtti. ”Isi on isi vain minulle.”

”No niin! Sama Ulkokuorella!” (MJK, 80.)

Nuorelle lukijalle omien vanhempien kutsuminen esimerkiksi nimillä ”äiti” tai ”isi” on hyvin tavallista. Harvoin kuitenkaan muut, kuten vaikka lasten ystävät tai sukulaiset, kutsuvat toisten vanhempia äideiksi tai isiksi. Teos opettaa, että henkilökohtaiset nimet ja nimitykset voivat kertoa jotain henkilöiden välisestä suhteesta, samalla myös identiteetistä. Tuuve-täti kutsuu veljentyttöään mitä erikoisimmilla hellittelynimillä, kuten nimellä ”kullanmuro” (MJK, 9). Myrtin isi on kirjoittanut Kuuilmassa asustavalle lapselleen kirjeen, joka saa Myrtin hermistymään juuri siksi, että isin nimi ”isi” mainitaan siinä. Isi on tärkeä Myrtille ja juuri nimitys ”isi” korostaa suhteen henkilökohtaisuutta ja tärkeyttä:

Isin kirje oli ihana ja puristi Myrtin sydäntä. Juuri tuolla käsialalla isillä oli tapana jättää Myrtille lappuja pitkin heidän kotiaan. I:n pisteeksi sydän tai tähti tai pikkuinen simpukka, aina jotakin uutta ja söpöä, mutta vain silloin kun isi kirjoitti Myrtin nimen. (MJK, 66.)

3.2 Myrtti ja muunsukupuolinen Kanerva

Kanervasta kasvaa kirjasarjan aikana Myrtille läheinen ja turvallinen aikuinen, joka auttaa ja opastaa Myrttiä löytämään Siirto-Sirpan *Myrtti ja noitatukka* -teoksessa sekä myöhemmin Myrtin mummun teoksessa *Myrtti ja nuuskiva kinuski*. Kanervan kautta herkästi luonnollistettu sukupuoli-binääri päästään särkemään ja identiteetin moninaisuutta avataan: lukijalle tarjotaan muitakin sukupuoliä kuin mies ja nainen. Tuuve-täti esittelee Kanervan ja samalla avaa tämän sukupuoli-identiteettiä. Tuuve-täti ei kuitenkaan tiedä, että Myrtti on tavannut naapurin, eli Kanervan jo aiemmin. Ensimmäisen kohtaamisen jälkeen Kanervan sukupuoli jää lukijalle ja Myrtille huomaamattomaksi tekijäksi, kohtauksessa korostuu ennemminkin säikähdys ja lopulta hahmon sukupuolta on vaikeaa määritellä binääristen oletusten mukaisesti (LIITE I, kuva 1). Näin Tuuve-täti ohjaa Kanervan hahmon lukemista: ”Noita voi hyvin olla nainen tai mies, tai jotain muuta, niin kuin vaikka Kanerva – naapurini, ehkä tapaatte joskus...” (MJN, 129). Täti kertoo, että Kanerva ei ole mies tai nainen, vaan ”jotain

muuta”. Sana ”muu” voi viitata muunsukupuolisuuteen, mutta toisaalta myös johonkin, johon binääri ei yllä ja kohtauksessa Tuuve-täti viittaa enemmänkin johonkin sellaiseen, mikä ei edustaisi binääriin napoja. Tämän takia tulkitsen Kanervan muunsukupuoliseksi hahmoksi.

Myös Kanervalta löytyy useita nimiä, jotka kertovat hänen henkilökohtaisista suhteistaan ja osaamisistaan. Koska Kanerva on Tuuve-tädin mielitietty, pitkin teoksia hän kutsuu Kanervaa useilla hellittelynimillä, kuten ”kulta” (MJNK, 83) ja ”Tuuve-tädin mussukka” (MJNK, 84). Kun Kanerva esittelee pikkelöintitaitojaan Myrtille, he käyvät seuraavanlaisen keskustelun:

”Ei minua turhan päiten sanota Pikkelssi-Kanervaksi.”

”Sanotaanko sinua Pikkselssi-Kanervaksi?” kysyi Myrtti. (MJNK, 81.)

Nämä esimerkit tukevat aiemmin todettua nimien moninaisuutta. Nimet voivat kantaa eri merkityksiä sisällään ja sama henkilö voi kantaa useita nimiä mukanaan. Lisäksi Kanervan nimi on luontoaiheinen ja siinä mielessä tavanomainen nimi muunsukupuoliselle henkilölle. Luontoteemaiset nimet ovat usein suosittuja muunsukupuolisten keskuudessa, koska luontokäsitteet harvoin pitävät sisällään sukupuolikonnaatioita tai istu suoraan binääriin. Tämän avulla voidaan myös korostaa muunsukupuolisuuden hyväksyttävyyttä. (Ks. Anzani ym. 2022, 88; Terentjeva 2022, 43–44.)

Kanervalla on kirjasarjassa rooli toisaalta Myrtilin ystävänä, mutta myös turvallisena aikuisena, joka ohjaa Myrttiä seikkailuissaan. Kanerva auttaa Myrttiä liikkumaan mahdollisimman itsenäisesti Kuuilmassa, tarjoten samalla omaa tietämystään ja mahdollistaen Myrtille moninai-
semman maailmankatsomuksen. Ensikohtaamisen aikana Myrtti yrittää katsoa Kanervaa silmiin, mutta hän näkee vain oman peilikuvansa (LIITE I, kuva 1).

Noidalla oli suuret pyöreät silmälasit. Linssit eivät olleet läpinäkyvää lasia niin kuin tavallisesti. Ne olivat peilit. Kun Myrtti yritti katsoa noitaa silmiin, hän näki vain itsensä. (MJN, 109.)

Tulkitsen Kanervan hahmon toimijuuden peilaamisen keinona lukevalle lapselle. Kohtauksessa Myrtti näkee todella itsensä, eksyneenä lapsena noitien Kuuilmassa. Kanervasta tulee peili Myrtille. Näin Myrtti asettaa lähtökohdan ja näkökulman lapselle, kun taas Kanerva toimii oman identiteetin ja toimijuuden peilinä. Kanervan tapaamisen jälkeen Myrtilin hiukset pu-
toavat ja tilalle kasvaa uusi ja värikäs noitatukka. Kun Myrtti saa tietää olevansa noita, hän alkaa uudelleenmäärittelemään identiteettiään noitana ja kuuilmalaisena, muutettuaan tätinsä luo sisäkuorelle. Erityisesti teoksessa *Myrtti ja nuuskiva kinuski* Myrtti kaipaa jo enemmän itsenäisyyttä ja vapautta seikkailla, toisaalta myös vankempaa luottoa aikuisilta (MJNK, 117–

118). Kanerva on useissa näistä merkityksellisistä hetkistä mukana. Hän kannustaa Myrttiä omaan toimijuuteen. Lisäksi kirjasarjan viimeisessä teoksessa Kanerva leikkaa Myrтин hiukset uuteen malliin, mullettimaiseen tyyliin. Mielestäni tämäkin kohta korostaa Kanervan tärkeyttä, ei niinkään Myrтин identiteetin muovaajana, vaan enemmänkin merkkinä Myrtille, että hänellä on vapaus olla sitä, mitä Myrtti itse haluaa, ja turvallinen aikuinen voi toimia tärkeänä tukipilarina tällä matkalla.

Kanerva myös normalisoi Myrtille muunsukupuolisuutta ja sukupuoli-identiteettien moninaisuutta. Kanerva on myös sateenkaarispefille kirjallisuudelle ominaisesti onnellinen queer-hahmo. Kanerva nauttii kasvien ja yrttien parissa noitumisesta, Tuuven kanssa heilastelemisestä ja oman sukupuolisuuden ulosannista juuri itselleen parhaaksi kokemallaan tavalla. Kanerva pääsee toimimaan ja harjoittamaan itseään ja identiteettiään – määrittelemään itse itseään (ks. Butler 2024, 42). Kanervan ei tarvitse pelätä oman identiteettinsä tai olemassa olonsa puolesta, kuten niin monen queer- ja muunsukupuolisuuden sateenvarjokäsitteiden alle kuuluvien ulkokuorelaisten tarvitsee.

Myrttiä nimetään kirjasarjassa harvoin tiettyyn sukupuoleen, mutta muutamissa kohtauksissa hänet nimetään ulkopuolelta tytöksi. Loviisa huudahtaa Myrtille ”Jes madaam” (MJN, 97) ruokaa tarjoillessaan ja Tuuve-tätikin tyttölee Myrttiä myöhemmin: ”Jos sinua ei haittaa olla vähän sellainen räväkkä mimmi [...]” (MJN, 134). Myrtti ei reagoi näihin nimityksiin negatiivisesti, joten on syytä olettaa, että Myrttiä oletukset tyttöydestä eivät ainakaan haittaa. Verratuna muihin samanikäisiin ystäviinsä, kuten Loviisaan ja Malvaan, Myrтин pukeutuminen ei ole erityisen feminiinistä (LIITE II, kuva 2), mutta Myrtti ei sukupuolineutraalin maailmankatsomuksensa ansiosta tunnu kantavan huolta tällaisista normeista. Seikkailijana ja tyttöolettuna Myrtti rikkoo jo vanhentuneita, mutta lastenkirjallisuuden historiaa tarkasteltuna hyvinkin vakiintuneita rooleja (ks. Riukulehto 2001, 98). Ehrensaft ja Jurkiewicz kirjoittavat (2024, 21, 31), että lasten kohdalla sukupuolen ilmaisu pukeutumisen ja ulkoisen olemuksen kautta on hyvin moninaista ja binääriä rikkovaa: nykyajan cis-sukupuoliset lapset rikkovat sukupuolinormeja ja asian ihmettely voi tuntua lapsista oudolta. Vaikka Myrтин ajatuksia omasta sukupuolestaan on vaikea määrittellä, mahdollistaa kannustava ympäristö leikkittelyn sukupuolen ja itsensä ilmaisulla ilman häpeää ja oletuksia. Tässä juuri Kanerva houkuttelee Myrttiä ja lukijaa kuvittelemaan maailmaa binäärin ulkopuolelta ja avartamaan käsitystä omasta ja muiden identiteetistä ja identiteetin, sukupuolisuuden mahdollisuuksista. Binäärin ulkopuolelle astuminen voi avata loputtomia vaihtoehtoja sukupuolen ymmärrykselle, samalla mahdollistaen lämpimämmän ja myötätuntoisemman lähestymistavan omaan sekä muiden

sukupuolisuuteen ja identiteetteihin (Ehrensaft & Jurkiewicz 2024, 36). *Kuulma*-sarjan kohdalla Kanerva on tämä tekijä, joka houkuttelee ja avaa ovia omaan toimijuuteen.

3.3 ”Malva-Alvar-kuvio” – Joustava sukupuoli

Myrtti oppii teoksessa *Myrtti ja kudelmataika* lisää sukupuolen moninaisuudesta ja nimien kiinnittymisestä identiteettiin. Kudelmataikakoulussa Myrtti tutustuu uuteen noitalapseen, joka kertoo nimensä sanoin ”Voit sanoa minua Malvaksi” (MJK, 42). Myöhemmin teoksessa selviää, että Malvan sukupuoli-identiteetti on joustava, eikä se sitoudu binääriin napoihin. Genderfluidin henkilön kokemus omasta sukupuolesta voi vaihdella esimerkiksi binäärispektirin sisällä ja tätä myötä näkyä myös henkilön ulkonäössä ja sosiaalisessa käytöksessä (Ehrensaft & Jurkiewicz 2024, 20). Kun Myrtti tapaa noitakaverinsa myöhemmin uudelleen, kohtaaminen synnyttää pitkän keskustelun nimistä ja sukupuolesta Loviisan kanssa. Samalla Myrtti oppii myös, miten muitten kanssaihmisten sukupuoli-identiteettejä kannattaa käsitellä. Koska Malvan-Alvarin sukupuoli-identiteetti esitetään hyvin liukuvana, kuten nimien ja ulkonäöllisten valintojen kohdalla, maskuliinisempiin ja feminiinisempiin päiviin jakautuen, olen tulkinut hahmon genderfluidiksi.

Teoksen kahdeksas luku on nimeltään ”Kahdeksas luku jossa nimiä puetaan ja riisutaan ja kudotaanpa yksi villapaitanimikin” (MJK, 71). Jo luvun nimi paljastaa, että vaatteiden ja nimien yhteyttä aiotaan syventää. Luvussa Myrtti tapaa kudelmataikojen oppitunnilla tutun noidan, eikä hän saa päähänsä, kuka on kyseessä. Siksi Myrtti kutsuu tätä aluksi tyyllilleen ominaisesti ”etäisesti tutun näköiseksi tyyppiksi” (MJK, 73). Noidan nimi on Alvar. Myrtti on hämmentynyt, koska kaikki muut tuntevat Alvarin ja myös Alvar vaikuttaa tuntevansa Myrtin. Maskuliininen pukeutuminen ja yhdennäköisyys Malvaan saavat Myrtin päättelemään, että kyseessä olisi Malvan veli (LIITE II, kuva 2).

Alvar... Myrtti oli varma, ettei tuntenut ketään Alvaria.
 Hetkinen. Saattoiko tämä olla Malvan veli? Ehkä jopa kaksoisveli? Nyt kun Myrtti oli tämän hoksannut, Alvarin kasvojen piirteet alkoivat näyttää tutuilta.
 (MJK, 73.)

Kanervan kohdalla Myrtin ei tarvinnut pohtia tämän sukupuolta, koska Kanerva pukeutuu aina samantyyllisesti ja käyttää useimmiten vain yhtä nimeä. Lisäksi Tuuve-täti ohjaa Myrttiä ja lukijaa tulkitsemaan Kanervaa ei-miehenä ja ei-naisena, eli jonain muuna, muunsukupuolisenä. Kuitenkaan Malvan/Alvarin kohdalla tätä ei olla vielä ehditty tekemään.

Myöhemmin, kun Alvar poistuu tilasta, Myrtti kysyy asiasta ystävältään Loviisalta, koska Myrttiä hävettää liikaa kysyä asiasta suoraan opiskelukaveriltaan.

”Tämä on vähän noloa, mutta... Minä en muista Alvaria. En kehdannut sanoa mitään, joten esitin, että tunnemme. Luulen päätelleeni oikein, että hän on –” [...]”
 ”Myrtti! Mikset sinä sanonut mitään?!”
 ”Juurihan minä kerroin, etten kehdannut.”
 ”Luulin, että kävitte sen läpi [...].”
 ”Kävimme minkä läpi?”
 ”No sen Malva-Alvar-kuvion, tietenkin. [...] Alvar on Malva.”
 ”Mitä?” Nyt kun Loviisa sanoi sen, se kävi järkeen. Yhdennäköisyys. Tuttavuus. (MJK, 77–78.)

Kohtauksessa nimen vaihtelu esitellään toisaalta Kuuilmassa tavalliseksi ilmiöksi, toisaalta ”kuvioksi”, joka voi vaatia omia selvityksiään. Lukijaa ohjataan kunnioittamaan toisten identiteettejä ja samalla korostetaan, että sukupuoli-identiteettiin liittyvät kutsumapreferenssit ovat selvitettävissä sopivalla herkkyydellä. Tämä korostuu myös Bailarin (ks. 2023, 65–71) pohdinnoissa pronominiin ja nimien kysymisessä sekä kunnioittamisessa. Kohtauksessa Myrtti oppii, että nimien kysymistä ei tarvitse hävetä, mutta uudet opitut asiat hämmentävät häntä (MJK, 78–79). Teoksessa osoitetaan, että henkilökohtaisista asioista kysyminen voi olla haastavaa. Kerronnassa korostetaan sitä, kuinka erityisen iloinen Myrtti on siitä, että Loviisa selitti tilanteen hänelle Alvarin puolesta (MJK, 78).

Loviisan selittäessä nimien vaihtelun merkitystä Myrtille, korostuu jälleen nimien vertautuminen vaatteisiin. Kohtauksessa Alvarin nimi kiinnitetään suoraan tämän kantamaan nimikoruun. Nimet ja nimitykset ovat jälleen kuin vaatteita tai asusteita:

”Se tavallinen tarina”, Loviisa sanoi, ja niin se Kuuilmassa olikin. ”Alvar ei ole tyttö eikä poika, mutta joskus hänestä tuntuu enemmän tyttömäiseltä ja joskus enemmän poikamaiselta. Sitten voi pukea vaatteet ja laittaa tukan sen mukaan, mikä milloinkin tuntuu hyvältä, ja vaihtaa vaikka lounasaikaan, jos siltä tuntuu. Siksi hänellä on kaksi nimeäkin. Voi pukea ylleen sen, joka tuntuu sopivalta.”
 ”Mistä minä sitten tiedän, kumpaa nimeä käytän milloinkin?”
 ”Katso kaulakorusta. Malva-hetkinä siinä lukee Malva, ja Alvar-hetkinä siinä lukee Alvar. Osaat lukea, eikö totta?” (MJK, 78.)

Kohtauksessa nimen käyttöä verrataan suoraan pukemiseen. Nimi on jotain, mikä voidaan ”pukea” päälle. Nimi on myös aina itse riisuttavissa, eikä ole sen sidonnaisempi tai kiinnittymä henkilöön kuin nimikään. Myöhemmin teoksessa *Myrtti ja nuuskiva* kinuski Myrtti tapaa noitaystävänsä pikaisesti uudelleen:

”Myrtti!” hihkasi malvatukkainen lapsi Smillan vierellä ja juoksi heidän luokseen.

”Moikka”, Myrtti sanoi ja vilkaisi kaverinsa kaulakorussa killuvia kirjaimia, ”Alvar!” Tänä ei ollut Malva-aamu. (MJNK, 25.)

Tässä kohtauksessa päästään myös osoittamaan, että identiteetit ja sukupuoli-identiteetit ovat myös ajallisesti liukuvia. Preferenssi voi muuttua useita kertoja yhden päivän aikana. Tänä aamuna Alvar-nimi tuntui sopivalta, iltapäivällä ehkä Malva voi tuntua istuvammalta. Tämä korostaa vertautumista vaatteisiin. Se, että ilmiö on tavallinen Kuuilmassa, normalisoi sitä myös todellisessa maailmassa. Näin Malva-Alvar toimii teoksessa hahmona, jonka kautta päästään selittämään nimien käytön kautta sukupuolen liukuvuutta ja moninaisuutta.

Samalla sukupuoli-identiteetin ilmaisua, sen selittämistä ja kutsumapreferenssien kertomista normalisoidaan. Kohtaus osoittaa Myrtille ja lukijalle, että joskus itsestä käytettyjä termejä on hyvä selventää ja että se on tavallista. Tämä vertautuu toisaalta myös erilaisiin pronomini-pinseihin, jotka ovat englanninkielisissä maissa suosittuja. Pinssin avulla voi osoittaa, mitä pronomineja tai muita nimiä pinssinkantaja haluaa itsestään käytettävän kyseisellä hetkellä (Bailar 2023, 65–71). Kerronta ja kuvaus (LIITE II, kuva 1 ja kuva 2) normalisoivat nimen vaihtelua ja osoittavat, miten helppoa kutsumapreferenssien seuraaminen ja kunnioittaminen onkaan. Tällainen ulkokuorelaisten normien haastamien tarjoaa lukijalle uusia työkaluja tapoja nimittää itseään ja pohtia omaa sukupuolisuutta ja identiteettiä (Butler 2024, 236). Muunsukupuolisuuden sateenvarjon alle itsensä määrittelevät lapset ovat vapautuneita leikittelemään sukupuolisuuden ilmaisulla. Ehrensaftin ja Jurkiewiczin (2024, 21, 42, 113) mukaan lapset ovat kasvatusympäristöstään riippuen hyvinkin irtautuneita vaatetukseen ja performatiivisuuteen liittyvistä normien leimoista. Malvan/Alvarin kohdalla annettu lapsen vapaa toimijuus elää omana itsenään, tuottaa omaa identiteettiään on vapautta, luottoa siihen, että lapsi saa päättää itse itsestään. Lasta ei pakoteta tiettyyn muottiin, vaan hänelle annetaan vapautta.

4 Lopuksi

Ursula Mursun leikittelevät sanavalinnat ja vertauskuviin piilotetut vaikeat identiteettikysymykset yhdistettynä Apila Pepitan tarjoamaan yksityiskohtaiseen, kiemurtelevaan ja värikkääseen kuvitustyyliin mahdollistavat uudenlaisen tukeutumisen lasten sateenkaarispefiin mitä moninaisimmissa kysymyksissä. *Kuuilma*-kirjasarjan hahmot ja heidän kuvauksensa kerronnassa ja kuvituksessa osoittavat, että sukupuolisuutta ja sen performatiivisuutta ei tarvitse määrittää binääriin tai kulttuuristen normien kautta. Kirjasarjan kautta lukija pääsee tutkimaan uudenlaista maailmaa, jossa sukupuolisuuden normeja, niin ulkonäössä kuin nimissä, rikotaan. Muunsukupuolisuutta ja sukupuolen joustavuutta tarkastelemalla voidaan löytää uusia tapoja uusintaa ja uudistaa maskuliinisuutta, feminiinisyyttä ja androgyniaa – jopa käsitystä sukupuolineutraaliudesta. Teokset kannustavat huomioimaan kieleemme ja puheemme sukupuolittuneisuutta antaen uusia tapoja väistää oletuksia, sukupuolittamista sekä maskuliinisuuden ja feminiinisyyden stereotyyppien uusintamista ja toistamista. Väläytys välittävämmästä, vapaammasta ja myötätuntoisemmasta yhteiskunnasta tarjoaa sekä eskapismia että uusia reflektiopintoja.

Kirjasarja ohjaa opettelemaan sukupuolisenäistävyyttä tapoja kohdata moninaisuus niin itsessä kuin muissa ympärillä. Sukupuolisuudella on mahdollista leikitellä, kuten omalla identiteetilläkin. Kanerva ja Malva/Alvar edustavat queer-riemua Myrtin ja Tuuve-täidin käännellessä feminiinisyyden konventioita, ihanteita ja odotuksia pääläelleen. Henkilöhahmot tarjoavat lapselle ja aikuiselle paikkoja paikantua ja paikantaa ilman binääriin sitoutumisen kankeutta tai liian pieniin lokeroihin ahtautumista. Kirjasarja näyttää, että myös lapsella on oikeus pohtia omaa identiteettiään ja rikkoa normeja. *Kuuilma*-sarja korostaa vapautta ja toimijuutta tarjoamalla turvapaikan ja spesifimäisen maagista arjen taikaa: queer-ihmisiä, sateenkaarevuutta ja moninaisuutta on kaikkialla.

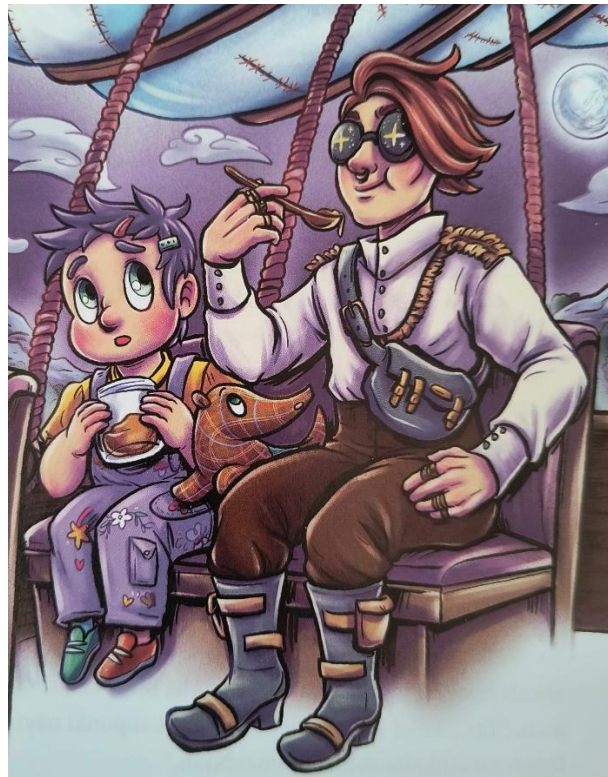
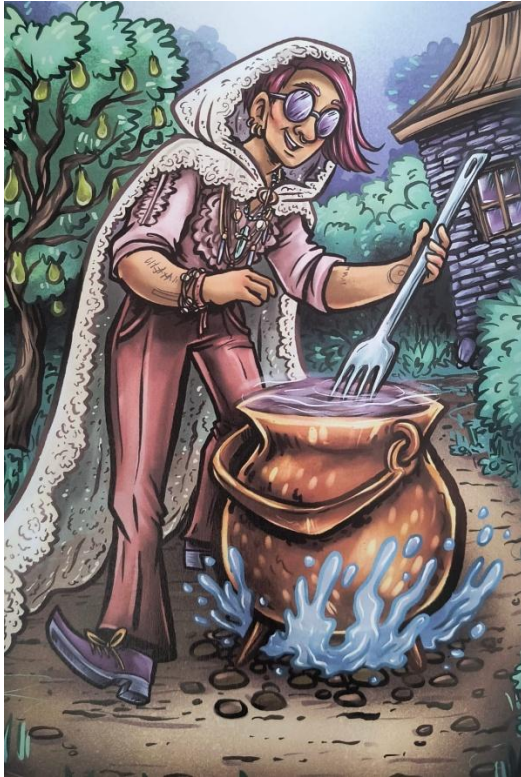
Lähteet

- MJN= Mursu, Ursula & Pepita, Apila 2021. *Myrtti ja noitatukka*. Jyväskylä: Kumma.
- MJK= Mursu, Ursula & Pepita, Apila 2022. *Myrtti ja kudelmataika*. Jyväskylä: Kumma.
- MJNK= Mursu, Ursula & Pepita, Apila 2023. *Myrtti ja nuuskiva kinuski*. Jyväskylä: Kumma.
- Anzani, Annalisa; Rucco, Daniele; Lorusso, Maric Martin & Prunas, Antonio 2022: Identity Values of Chosen Names in Transgender and Non-Binary Youth: A Qualitative Investigation. Teoksessa *LGBTQ+ Family: An Interdisciplinary Journal*. Taylor & Francis Group. 19(1), 87–104. <https://doi.org/10.1080/27703371.2022.2149656> [Luettu 24.2.2025].
- Bailar, Schuyler 2023: *He/She/They: How We Talk About Gender and Why It Matters*. UK: Penguin Life.
- Butler, Judith 2011: *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of Sex*. Oxford: Routledge.
- Butler, Judith 1999: *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity (10th anniversary edition)*. New York: Routledge.
- Butler, Judith 2024: *Who Is Afraid of Gender?* London: Allen Lane.
- Ehrensaft, Diane & Jurkiewicz, Michelle 2024: *Gender Explained: A New Understanding of Identity in a Gender Creative World*. London: Vermilion.
- Engelberg, Mila 2010: Kielten sukupuoli. Teoksessa *Käsikirja sukupuoleen*. Toim. Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen. Tampere: Vastapaino, 167–169.
- Erkki, Harri 2006: Fantasiaa, 'fantasiaa' ja spefinpehmeitä tarinoita. *Portti*. 1/2006. 93-97.
- Harjunen, Hannele 2010: Sukupuolittuneen ruumiin muodot ja merkitykset. Teoksessa *Käsikirja sukupuoleen*. Toim. Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen. Tampere: Vastapaino, 241–242.
- Heikkilä-Halttunen, Päivi 2013: Lasten- ja nuortenkirjallisuus kyseenalaistaa ja ottaa kantaa. Teoksessa *Suomen nykykirjallisuus. 1: Lajeja, Poetiikkaa*. Toim. Mika Hallila, Yrjö, Hosiaislouma, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä & Jussi Ojajärvi. SKS: Helsinki, 247–269.
- Hekanaho, Pia Livia 2010: Queer-teorian kummi vaiheita. Teoksessa *Käsikirja sukupuoleen*. Toim. Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen. Tampere: Vastapaino, 144–155.
- Hyttinen, Elsi 2024: Feministinen ja queer-teoreettinen kirjallisuudentutkimus. Teoksessa *Lähestymistapoja kirjallisuuteen*. Toim. Hanna Meretoja, Aino Mäkikalli, Anna Helle, Kaisa Ilmonen & Markku Lehtimäki. Helsinki: SKS, 324–334.

- Korpua, Jyrki 2021: Suomalainen fantasia. Teoksessa *Fantasia: lajit, ilmiö ja yhteiskunta*. Toim. Jyrki Korpua. Jyväskylän yliopisto: Nykykulttuuri, 125–144.
- Korpua, Jyrki 2022: Mielikuvitukselliset maailmat – Lasten ja nuorten fantasian tutkimuksesta. Teoksessa *Johdatus lastenkirjallisuuden tutkimukseen*. Toim. Kaisa Laaksonen. Tampere: Lastenkirjainstituutti, 153–165.
- Leinonen, Anne & Ismo Loivamaa 2006: *Ihmeen tuntua: Näkökulmia lasten ja nuorten fantasiakirjallisuuteen*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.
- Matilainen, Hanna 2014: *Mitä kummaa: Opas kotimaiseen spekulatiiviseen fiktion*. Helsinki: Avain.
- Mäkikalli, Aino & Steinby, Liisa 2013: *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*. Helsinki: SKS.
- Nieminen, Mirja 2022: Kuvakirjaa tutkimassa. Teoksessa *Johdatus lastenkirjallisuuden tutkimukseen*. Toim. Kaisa Laaksonen. Tampere: Lastenkirjainstituutti, 27–39.
- Paasonen, Susanna 2010: Sukupuoli ja representaatio. Teoksessa *Käsikirja sukupuoleen*. Toim. Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen. Tampere: Vastapaino, 39–49.
- Riukulehto, Sulevi 2001: Haavelijoita ja intiaaneja. Sukupuoliroolit L.M. Montgomeryn ja E.T. Setonin nuortenkirjoissa. Teoksessa *Politiikkaa lastenkirjoissa*. Toim. Sulevi Riukulehto, Anssi Halmesvirta & Kari Pöntinen. Helsinki: SKS, 79–100.
- Suojala, Marja 2003: Uusi satu. Teoksessa *Pieni suuri maailma*. Toim. Liisi Huhtala. Helsinki: Tammi, 276–284.
- Karasma, Katri & Suvilehto, Pirjo 2013: *Ihmejuttuja ja tavattomia tarinoita: Lasten- ja nuortenkirjallisuuden maailma*. Helsinki: Avain.
- Tapionkaski, Sanna 2021: Fantasia, sukupuoli ja seksuaalisuus. Teoksessa *Fantasia: lajit, ilmiö ja yhteiskunta*. Toim. Jyrki Korpua. Jyväskylän yliopisto: Nykykulttuuri, 433–454.
- Terentjeva, Dess 2022: Ihailtavat muunsukupuoliset sankarit – Muunsukupuoliset representaatiot kotimaisissa spefiromaaneissa 2020-luvulla. *SQS – Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti*, 16(2), 36–46. <https://doi.org/10.23980/sqs.125678> [Luettu 24.2.2025].
- Voipio, Myry 2022: Minuuden kirjallisia rakennuspalikoita – Nuortenkirjallisuuden kehityksestä, piirteistä ja tutkimuksesta. Teoksessa *Johdatus lastenkirjallisuuden tutkimukseen*. Toim. Kaisa Laaksonen. Tampere: Lastenkirjainstituutti, 81–115.

Liitteet

Liite I. Kanerva-kuvat

Kuva 1 Apila Pepita (2021). Valokuva: Ella Jauhiainen. Kuva 2 Apila Pepita (2023). Valokuva: Ella Jauhiainen.

Kuva 3 Apila Pepita (2022). Valokuva: Ella Jauhiainen.

Fuuga nuolaisi ti
 pöydälle valah
 pikkelsiä. "Me
 rahaiskarhu ai
 sanoo tästä läh
 Mmmmmmm
 M
 karh
 m
 J
 sy
 kelssil
 tely t
 kaik
 mö
 kal
 saa

Kuva 4 Apila Pepita (2023). Valokuva: Ella Jauhiainen.

Liite II. Malva/Alvar-kuvat

Kuva 1 Apila Pepita (2022). Valokuva: Ella Jauhiainen.

Kuva 2 Apila Pepita (2022). Valokuva: Ella Jauhiainen.

Liite III. Tuuve-kuva ja Liehumekkoinen-kuva

Kuva 1 Apila Pepita (2021). Valokuva: Ella Jauhiainen.

Kuva 2 Apila Pepita (2021). Valokuva: Ella Jauhiainen.